

EESTI KONJUNKTUURIINSTITUUT

ESTONIAN INSTITUTE
OF ECONOMIC RESEARCH

Rävala 6 19080 Tallinn Estonia tel +372 681 4650 fax +372 667 8399 E-mail eki@ki.ee

Varimajandus Eestis
(elanike hinnangute alusel)

Tallinn
Jaanuar 2005

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Varimajanduse osakaal elanike ostudes	4
2. Hinnang piraatsalvestistele.....	12
3. Hinnang ümbrikupalkadele	16
Kokkuvõte	22

SISSEJUHATUS

Varimajandus on majandustegevuse valdkond, mis esineb kõigis majanduskeskkondades. Arenenud riigid on selge ja toimiva seadusandluse ning järelevalvesüsteemi kaudu püüdnud varimajandust piirata niipalju kui võimalik. Siinkohal on riigi initsiatiivi ja tegutsemise tulemuslikkus seotud aga suurel määral ka ettevõtjate ja elanike suhtumisega varimajandusse. Kui eelistatakse tegutseda ausates konkurentsitingimustes ning taunitakse varimajandust, on varimajandusevastast poliitikat riigil kergem ellu viia.

Illegaalse majandustegevuse üheks peamiseks ajendiks on soov saada parem konkurentsipositsioon, mille saavutamiseks püüab osa ettevõtjaid pakkuda oma tooteid ja teenuseid odavamalt, kasutades selleks ebaausaid meetodeid. Näiteks palgatakse illegaalset tööjõudu (st töötajatele makstakse töötasu riigimakse maksmata) või hoitakse kõrvale muudest nõutavatest maksudest ja tasudest (nt käibemaks, autori-, litsentsitasud). Seega rikutakse konkurentsivõimelist ettevõtluskeskkonda ning läbi maksude alalaekumise vähendatakse ka elanike sotsiaalseid hüvesid.

Käesoleva töö raames defineeritakse varimajandust kui kaupade ja teenuste ning tööjõu turgu, millelt ettevõtjad ning tarbijad ei maksa ettenähtud makse ja tasusid ning mis ei kajastu riiklikus ettevõtete poolt esitatavas statistikas.

Antud uurimistöö eesmärgiks on analüüsida varimajandust Eestis ning elanike suhtumist varimajandusse. Selleks selgitatakse välja elanike seotus ja suhtumine seoses järgmiste varimajanduse valdkondadega: **illegaalsete kaupade ja teenuste ostmine ning illegaalne tööjõuturg (nn ümbrikupalkade maksmine)**. Eelnevast tulenevalt on töö jaotatud kolmeks peatükiks. Esimene peatükk kajastab elanike eelistusi legaalse ja illegaalse kauba või teenuse ostmisel ja tarbimisel ning varimajanduse osakaalu elanike kogukulutustes; teine keskendub salvestiste ja tarkvara piraatlusele ning kolmas ümbrikupalkade problemaatikale. Analüüsi tulemused kajastavad 2004. aasta olukorda ning muutusi, võrreldes aastatega 1999-2003. Peatükkide lõikes on tulemused esitatud ka graafiliselt.

Töö teostamiseks viis Eesti Konjunktuuriinstituut (EKI) EV Majandus- ja Kommunikatsiooniministeriumi tellimusel 2004. aasta novembris läbi elanike küsitluse ning antud töö tugineb 744 respondendi vastustele. Küsitletud kuuluvad EKI tarbijate paneeli koosseisu ning esindavad läbilõiget Eesti elanikest soo, rahvuse, elukoha, regiooni, vanuse (18-74 eluaastat), hariduse ja netosissetuleku (pereliikme kohta kuus) järgi. Analoogilised küsitlused leidsid aset ka aastatel 1999-2003.

1. VARIMAJANDUSE OSAKAAL ELANIKE OSTUDES

Varimajandus on mitmeti defineeritav ning paljusid valdkondi hõlmav mõiste. Käesolevas peatükis on antud termini all analüüsitud kaupade ja teenuste turgu, millelt ettevõtjad ei maksa ettenähtud makse. Ettevõtjatele võimaldab viimaste tasumata jätmise suurendada oma toodete/teenuste konkurentsivõimet ning seeläbi turuosa, kuna nõutavate autori- ja litsentsitasude ning riigimaksude (tulumaks, sotsiaalmaks) maksmata jätmise alandab omahinda ning ka käibemaksu tasumata jätmise võimaldab hoida müügihinda madalamal tasemel. Kauba odavamalt pakkumine muudab selle atraktiivsemaks, sest madal hind on ostjate/klientide jaoks alati üheks olulisemaks otsustuskriteeriumiks.

Tarbija jaoks tähendab legaalsete ja illegaalsete toodete (teenuste) paralleelne turg võimalust teha valik, kas eelistada odavamat kaupa, lähtudes ostuotsusel vaid hinnast, või pöörata tähelepanu ka pakkuja taustale ja eelistada ausalt äri ajavaid ettevõtjaid. Kui tarbija otsustab illegaalsete toodete kasuks, siis tähendab see enamasti ka riski võtmist, kuna antud toodete kvaliteedi ja kestuse suhtes puudub garantii.

Küsitlusel oli üheks ülesandeks uurida, kuidas käituvad Eesti elanikud oma igapäevaste ostuotsuste tegemisel, kas eelistatakse legaalseid kaupu või lähtutakse vaid kauba odavamast hinnast, süvenemata seejuures, kas tegemist on legaalse või illegaalse pakkumisega, või on tarbijate eelistused sõltuvalt ajahetkest erinevad, st erinevast olukorrast tulenevalt eelistatakse kas legaalset või illegaalset kaupa. 2004. aasta küsitlustulemused koos eelnevate aastate uuringute võrdlusandmetega on esitatud tabelis 1.1.

Tabel 1.1. Legaalsete ja illegaalsete kaupade vahel valiku tegemine (% vastanutest)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Eelistab soodsama hinnaga kaupa, olenemata sellest, kas makse tasutakse või mitte	40	37	23	18	12	14
Eelistab ametliku tootja/teenindaja poolt pakutavat, millelt on tasutud maksud	26	26	24	46	42	42
Talitab vahel nii, vahel naa	34	37	53	36	46	44
Kokku	100	100	100	100	100	100

2004. aasta küsitlusel märkis 14% vastanutest, et eelistab soodsama hinnaga kaupa (teenust), olenemata sellest, kas nõutavaid makse ja tasusid kauba pakkuja maksab või mitte. Samas 42% vastanutest märkis, et on huvitatud ka kauba pakkuja taustast ning eelistab selliseid pakkujaid ja nende tooteid, millelt on maksud tasutud. Peaaegu sama palju vastanuid (44%) andis teada, et nende ostuotsused ei ole üksüheselt seostatavad eelnevalt kirjeldatud käitumismallidega, kuna erinevates olukordades on käitumine erinev, eelistades nii legaalselt kui illegaalselt kaupa.

Võrreldes 2004. aasta tulemusi 2003. aastaga, järeldub, et tarbijate eelistused on sarnased. Samas on aga varasemate perioodidega võrreldes eelistused muutunud ning alates 1999. aastast on esinenud järgmine trend: rohkem on hakatud pöörama tähelepanu kaupade (teenuste) pakkujate legaalsusele, seega eelistatakse üha enam neid tooteid, millelt on ausalt makstud nõutavad maksud ja tasud. Antud tõusutendents tähendab teiselt poolt seda, et vähenenud on nende tarbijate osakaal, kes oma ostuotsuste tegemisel lähtuvad ainult soodsamast hinnast ning ei huvitu kauba legaalsusest ja päritolust.

Sotsiaal-demograafiliste tegurite lõikes on tulemused toodud joonisel 1.1, kust nähtub, et soodne hind on väga oluline madalama sissetulekuga inimestele. Iga neljas elanik, kelle peres netosissetulek kuus on kuni 1000 pereliikme kohta, eelistab soodsama hinnaga kaupa, olenemata sellest, kas makse tasutakse või mitte. Piirkondlikult on soodsamat hinda eelistavaid ja selle alusel oma ostuotsuseid tegevaid elanikke keskmisest rohkem eelkõige Kirde-Eestis, kuid ka Kesk-Eesti elanike seas. Vanuse alusel järeldub, et nii legaalse kauba eelistajaid kui ainult soodsamast hinnast lähtujaid on kõige enam üle 64-aastaste hulgas, mis tähendab seda, et antud vanusegrupis on kõige rohkem kindlate eelistustega inimesi, seega vähem neid, kes talitavad vahel nii, vahel naa (st kord eelistavad legaalselt pakkujat, teine kord lähtuvad aga eelkõige kauba soodsamast hinnast). Taolised sotsiaal-demograafilised näitajad iseloomustasid tarbijate eelistusi ka 2003. aastal.

Järgnevalt on küsitlustulemuste alusel analüüsitud, milliseid illegaalseid kaupu ja teenuseid Eesti elanikud 2004. aastal ostsid, makstes nende eest raha ning teades seejuures, et tegemist on illegaalsete toodetega. Siinkohal on vaatluse all ka illegaalsete kaupade (teenuste) ostmise sagedus. Elanikud märkisid küsitlusel tootegruppide ja teenuste lõikes, milliseid neist nad ostsid ainult legaalselt, mõnikord illegaalselt ning ainult illegaalselt. Selleks oli küsitletutele ette antud loetelu kaupade ja teenuste nimetustega (vt tabel 1.2), seejuures oli võimalus märkida ka vaba vastusena lisaks veel tooteid (teenuseid), mida nad olid 2004. aastal illegaalselt ostnud.

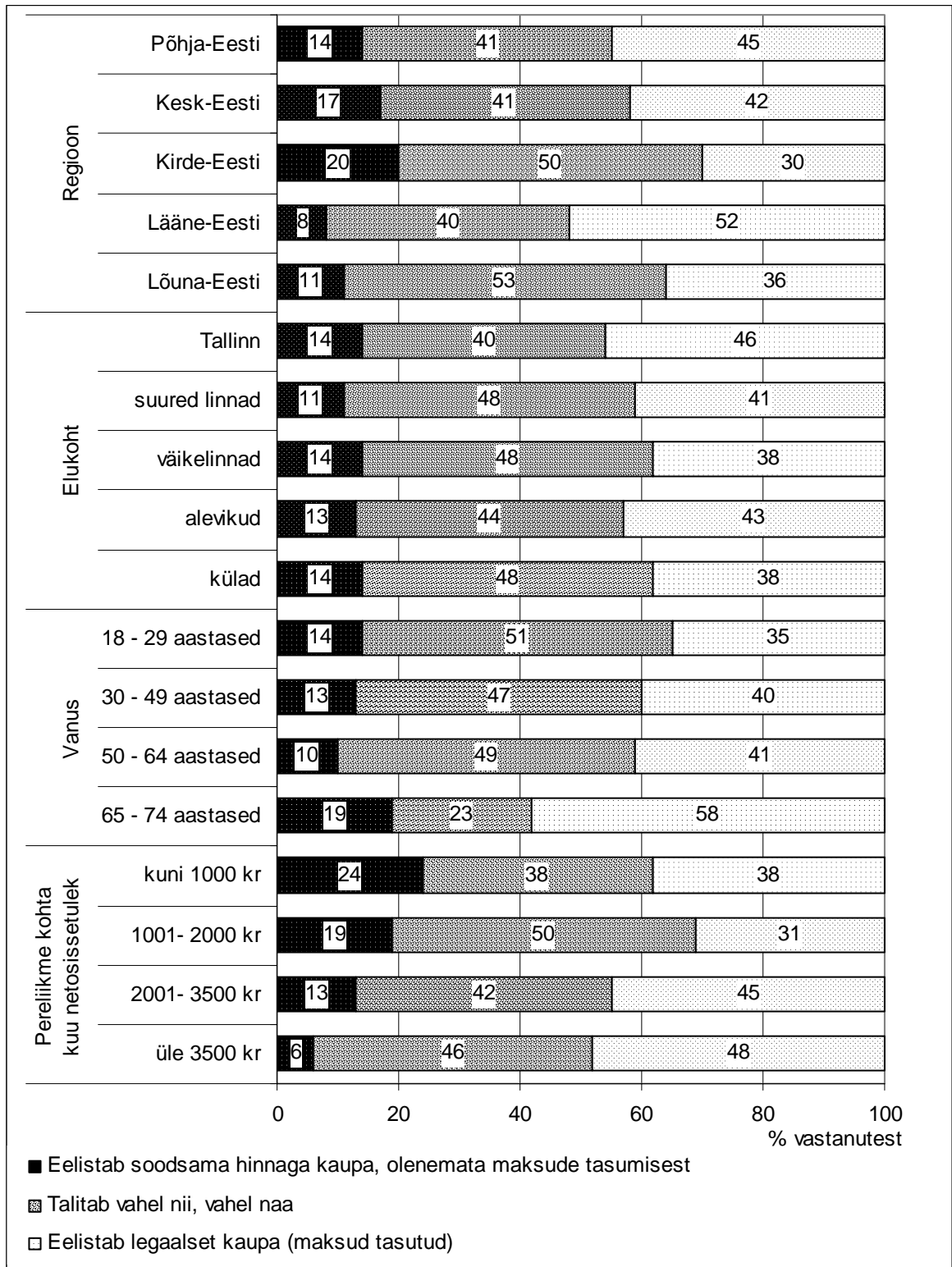
Tabel 1.2. Kaupade ja teenuste ostmine 2004. aastal (% vastanutest)

	Ei ostnud üldse 2004. aastal	Ostis ainult legaalselt	Ostis mõnikord illegaalselt	Ostis ainult illegaalselt	Ei oska öelda
Autoremont	51	35	10	2	2
Autokütused (bensiin, diisel)	32	55	9	2	2
Transporditeenused	29	59	9	1	2
Korteri (elamu) remont, ehitus	53	29	11	5	2
Elamispinna rent	76	18	1	2	3
Küttematerjal (õli, brikett jne)	64	27	4	2	3
Lapsehoidja teenused	94	1	0	2	3
Õmblusteenused	75	15	4	4	2
Juuksuriteenused	17	71	6	4	2
Alkohol	13	78	7	1	1
Tubakatooted	55	30	11	3	1
Video- ja helikassetid, DVD-d	45	39	11	3	2
CD-plaadid muusikaga	43	37	14	4	2
Arvutitarkvara (sh mängud)	67	18	9	4	2

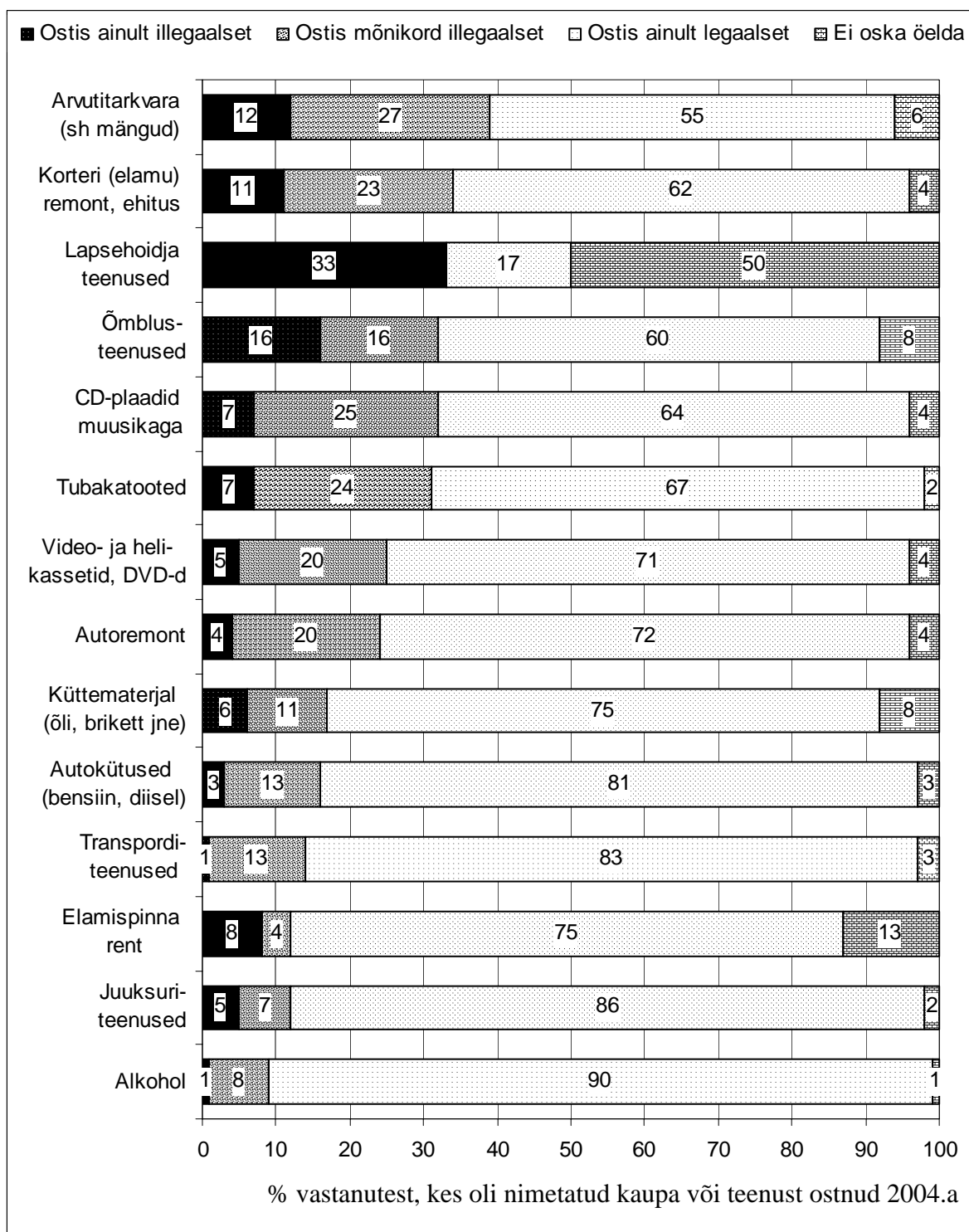
Illegaalseid tooteid ostnud elanike ostukäitumise uurimiseks, eelkõige illegaalsete toodete ostmise sageduse väljaselgitamiseks tuleb analüüsist välja jätta need elanikud, kes vastavat tootegrupi või teenust 2004. aastal üldse ei ostnud (ei legaalselt ega illegaalselt). Sel moel talitades on võimalik erinevate illegaalsete toodete (teenuste) ostmise sagedusi omavahel võrrelda ning moodustada pingeridu. Tabelis 1.2 esitatud tulemustest nähtub, et näiteks arvutitarkvara ostis 2004. aastal kolmandik vastanutest, kuid alkoholi 87% vastanutest. Selleks, et omavahel võrrelda, kumba kaupa osteti illegaalselt sagedamini, tulebki analüüsis lähtuda just vastava toote ostjate poolt antud hinnangutest (vt joonis 1.2).

Elanike ostetud illegaalsete toodete ja teenuste loetelu on pingereana toodud joonisel 1.2, mille eesotsas on kaupadest arvutitarkvara ja erinevad salvestised (CD-plaadid muusikaga, heli- ja videokassetid, DVD-d), kuid ka tubakatooted. Seejuures on kõigi esitatud kaupade seas arvutitarkvara (sh mängud) korral selliste ostjate osakaal kõige suurem, kes on antud toodet 2004. aastal ostnud ainult illegaalsena (märkis 12% arvutitarkvara ostnutest). Nimetatud toodetele järgnevad ostmise sageduselt küttematerjal (õli, brikett jne) ning autokütused (bensiin, diisel) ja alkohol. Illegaalsete aktsiisikaupade ostmine on enam levinud Kirde-Eesti elanike hulgas, salvestiste ja arvutitarkvara puhul on illegaalsete toodete ostmine sagedasem kuni 29-aastaste seas.

Teenuste osas juhivad pingerida korteri (elamu) remont ja ehitus, lapsehoidmis- ja õmblusteenused. Neid teenuseid on tarbijad 2004. aastal ostnud kõige rohkem illegaalselt pakkujatelt (märkis iga kolmas vastanu). Seejuures on nende inimeste hulgas, kes palkasid 2004. aastal lapsehoidja (6% vastanutest), iga kolmas kasutanud aasta jooksul ainult illegaalset teenust ning iga teine ei teadnud, kas tegemist oli legaalse või illegaalse teenusega.

Joonis 1.1. Legaalsete ja illegaalsete kaupade vahel valiku tegemine

Joonis 1.2. Illegaalsete kaupade ja teenuste ostmise sagedus

Levinud on ka nn mustalt pakkujalt tellitav autoremont, illegaalsete transporditeenuste kasutamine, elamispinna rentimine ilma makse maksmata ja illegaalsed juuksuriteenused. Piirkondlikult on illegaalsete õmblus- ja juuksuriteenuste ning autoremonditööde ostmise enam levinud Kirde-Eestis, illegaalsed transporditeenused ning makse maksmata ehitus- ja remonditööd Lõuna-Eestis ning elamispinna rentimine Tallinnas.

Tulemustest järeldub, et ehkki kõigi nende kaupade lõikes esineb illegaalseid ostumüügitehinguid, on rohkem levinud illegaalsete toodete ostmise vahetevahel kui pidevalt, seega sooritavad ostjad oma ostud enamasti legaalse pakkujate juures.

Tabeli 1.3 põhjal saab võrrelda illegaalsete kaupade ja teenuste ostjate osakaalus¹ toimunud muutusi alates 2001. aastast. Arvutitarkvara osas pole olulisi muutusi toimunud: piraattarkvara ostjate osakaal oli 2001. aastal kõigi tarkvara ostjate hulgas 36% ning 2004. aastal 39%. Salvestiste puhul on aga perioodil 2001-2004 turg muutunud legaalsemaks, piraatsalvestisi ostvate elanike osakaal on langenud. Aktsiisikaupadest on tubakatooteid ja alkoholi jäänud illegaalselt ostma mõnevõrra vähem elanikke, autokütuste osas on aga olukord püsinud suuremate muutusteta. Illegaalse kauba ostjate osakaalu vähenemine on toimunud ka küttematerjalide osas.

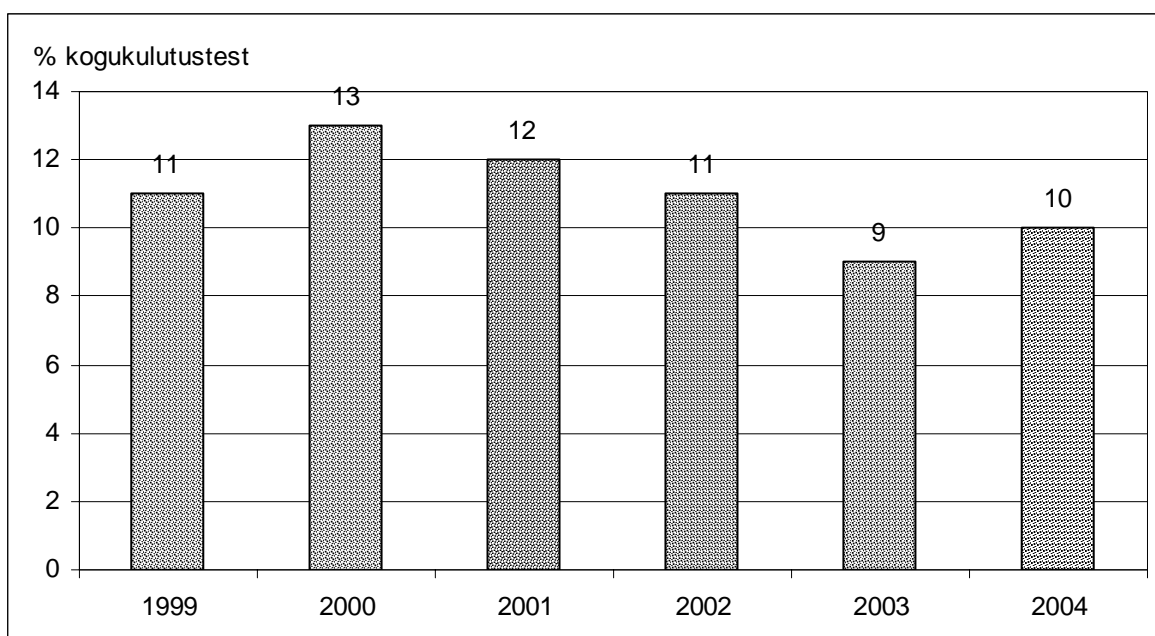
Tabel 1.3. Illegaalsete kaupade ja teenuste ostmise (% vastanutest, kes oli nimetatud kaupa või teenust ostnud)

	2001	2002	2003	2004
Arvutitarkvara (sh mängud)	36	34	-	39
Korteri (elamu) remont, ehitus	38	36	39	34
Lapsehoidja teenused	-	-	-	33
Õmblusteenused	25	30	31	32
CD-plaadid muusikaga	51	40	-	32
Tubakatooted	-	32	28	31
Video- ja helikassetid, DVD-d	46	29	-	25
Autoremont	35	26	27	24
Küttematerjal (õli, brikett jne)	-	27	27	17
Autokütused (bensiin, diisel)	-	15	13	16
Transporditeenused	22	12	17	14
Elamispinna rent	-	12	10	12
Juuksuriteenused	26	15	12	12
Alkohol	-	14	8	9

¹ Illegaalsete kaupade ja teenuste ostjate osakaalu muutus ei ole võrdne muutusega vastavate illegaalsete kaupade ja teenuste müüdud kogustes. Kui näiteks 2001. aastaga võrreldes vähenes 2004. aastaks 19%-punkti illegaalsete CD-plaatide ostjate osakaal, siis ei saa väita, et illegaalseid CD-plaate müüdi 2004. aastal 19%-punkti vähem.

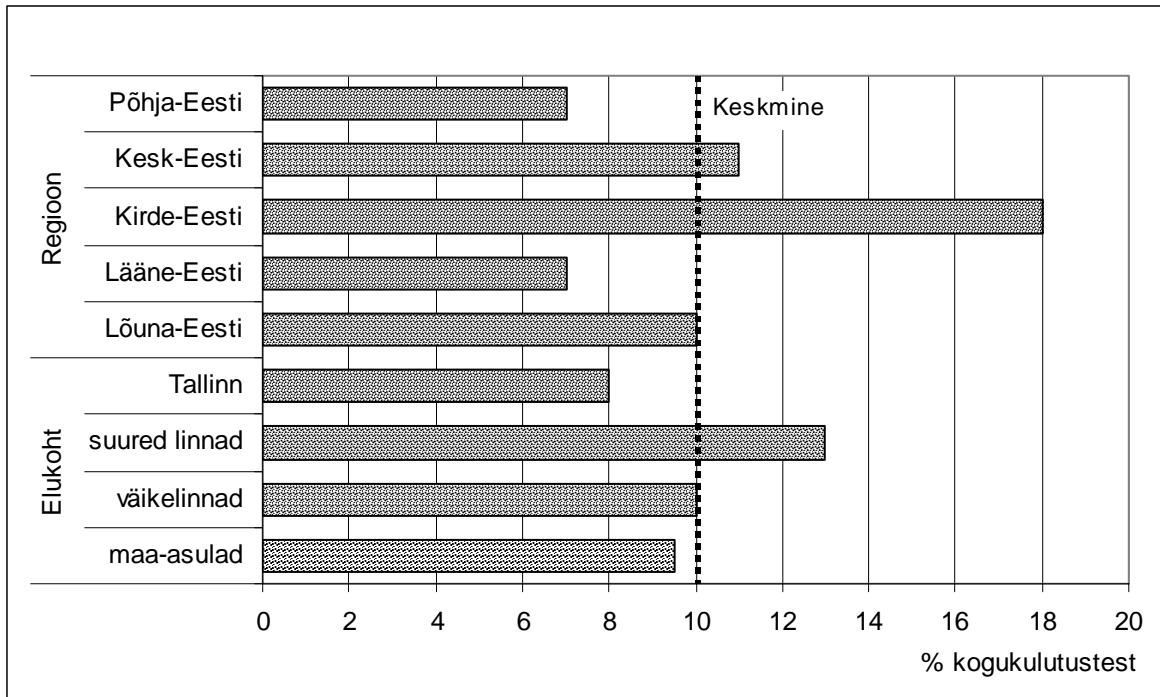
Varimajanduse teenuste lõikes on perioodil 2001-2004 olnud esikohal korteri (elamu) remondi- ja ehitustööd ning 2004. aastal oli seda teenust mitteametlikult tellivate elanike osakaal jätkuvalt üle 1/3. Kui illegaalsete õmblusteenuste ostjate osakaal on näidanud kasvutrendi, siis illegaalse autoremondi, transporditeenuste ja juuksuriteenuste kasutamine on liikunud langustrendil.

Illegaalsete toodete ostmise eelnevalt käsitletud aspektide kõrval uuriti küsitlusel ka, kui palju oma väljaminekutest Eesti elanikud kulutavad selliste kaupade ja teenuste eest tasumiseks, millelt riigil jäävad maksud saamata ning millelt pole makstud muid ettenähtud tasusid (nt litsentsitasud). Joonisel 1.3 on esitatud illegaalsete kaupade ja teenuste ostmiseks kulutatud raha proportsionaalne osa elanike kogukulutustes. Tulemustest järeldub, et 2000ndatel on varimajanduse osakaal mõnevõrra vähenenud, kuid tegemist on olnud aeglase langustrendiga, mis ei ole statistiliselt oluline. Seega saab öelda, et varimajandus moodustab elanike kogukulutustest keskmiselt kümnendiku.

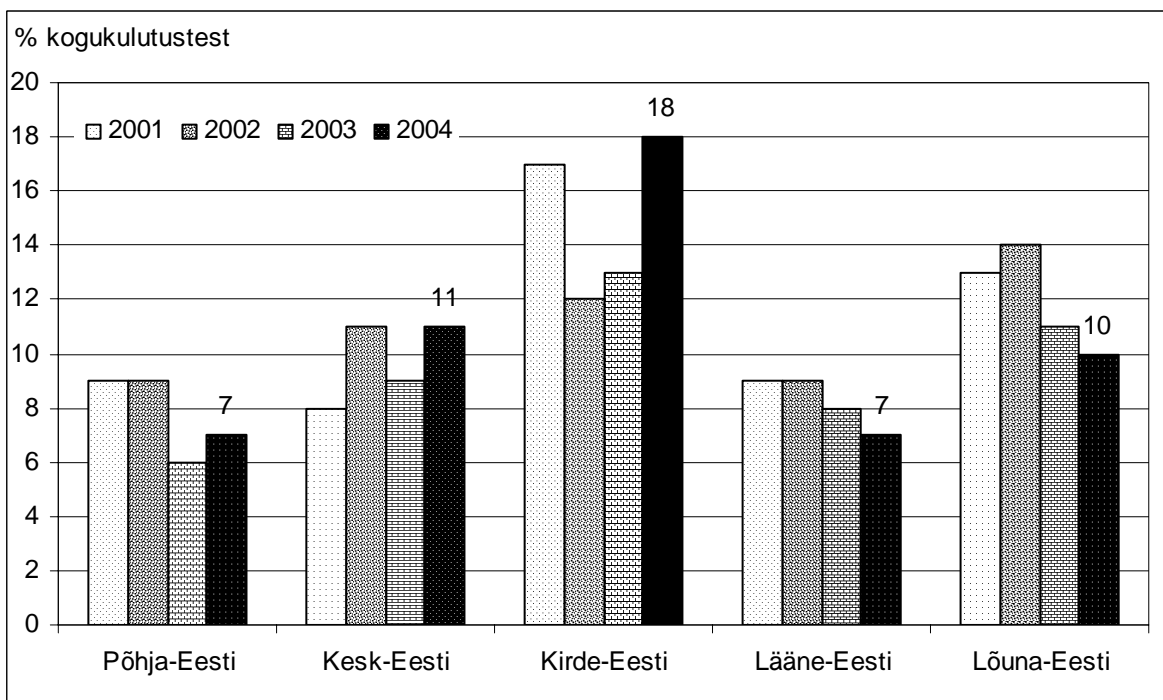

Joonis 1.3. Varimajanduse osakaalu dünaamika kogukulutustes

Sotsiaal-demograafiliste tunnuste lõikes on tulemused jätkuvalt sarnased eelnevatele aastastele, st illegaalsetele kaupadele ja teenustele kulutavad oma väljaminekutest proportsionaalselt rohkem raha nooremad elanikud ning väiksema sissetulekuga inimesed. Kui kuni 29-aastaste elanike puhul on varimajanduse osakaal kogukulutustes 12%, siis üle 64-aastastel elanikel läheb illegaalsete kaupade ja teenuste eest tasumiseks 6% nende kogukulutustest. Piirkondlikult on varimajanduse osakaal elanike kogukulutustes keskmisest suurem Kirde-Eestis (eelkõige sealsetes suurlinnades) ning nii on see olnud ka eelnevatel perioodidel (vt joonised 1.4 ja 1.5). Aastatel 2003 ja 2004 on illegaalsetele kaupadele ja teenustele tehtavate kulutuste osakaal vähenenud peamiselt Lõuna-Eesti elanikel, kuid Kirde-Eestis ning Kesk-Eestis on olukord halvenenud.

Joonis 1.4. Varimajanduse osakaal kogukulutustes piirkonniti

Joonis 1.5. Varimajanduse osakaalu dünaamika kogukulutustes piirkonniti

2. HINNANG PIRAATSALVESTISTELE

Peatükis 1 esitatud tulemustest nähtus, et salvestised ning arvutitarkvara on Eestis arvestatavateks illegaalseteks kaubagrupideks. Autoriõiguste ja piraatluse teema on seda aktuaalsem, mida arenenum on tehnoloogia ja suuremad on heli- ja videosalvestamise võimalused. Arvestades imago ja popkultuuri kaupade tarbimisvajaduse jätkuva suurenemisega ning elanike suhteliselt madala ostuvõimega, on piraatlusel olnud Eestis soodne kasvulava. Autoritasude, litsentsitasude ning riigimaksude maksmata jätmisega saab ettevõtja pakkuda tooteid soodsama hinnaga, kuid tarbija jaoks tähendab sellise kauba ostmine ühelt poolt kulude kokkuhoidu, kuid teisest küljest riski võtmist, kuna puudub garantii kauba kvaliteedi osas.

Piraatsalvestiste ja -arvutitarkvaraga seonduvalt on alljärgnevalt detailsemalt analüüsitud, kui palju elanikud neid omavad ning kust ja kuidas neid endale hangitakse (sh hinnang piraattoodete kättesaadavuse muutumisele). Vaatluse all on järgmised kaubagrupid: helikassetid, videokassetid, CD-plaadid (muusikaga), DVD-d ning arvutitarkvara (sh mängud). Täiendavalt on käsitletud ka elanike üldiseid hinnanguid salvestiste ja arvutitarkvara piraatluse kohta ning põhjuseid, miks piraatlust pooldatakse või mitte.

Piraattoodete omamist iseloomustavad näitajad on eri salvestiste gruppide lõikes esitatud tabelis 2.1. Sarnaselt peatükis 1 kajastatud küsitlustulemustele, nähtub ka siinkohal, et vaatluse all olevatest toodetest on arvutitarkvara (sh mängud) näol tegemist kaubagrupiga, kus piraattoodangut on elanike kodudes kõige rohkem. Ehkki perioodil 2000-2004 on illegaalse arvutitarkvara osakaal vähenenud, on see siiski jäänud mõnevõrra probleemsemaks valdkonnaks, võrreldes ülejäänud salvestistega. 2004. aastal oli hinnanguliselt 1/4 elanike kodusest tarkvarast illegaalne. Piraattarkvara omavad keskmisest enam kuni 29-aastased elanikud ning piirkondlikult Lõuna-Eesti inimesed ning tallinlased.

Tabel 2.1. Piraattoodete osakaal elanike salvestiste hulgas (% salvestistest)

	2000	2003	2004
Arvutitarkvara (sh mängud)	33	26	26
CD-plaadid (muusikaga)	24	20	20
DVD-d	-	9	15
Videokassetid	21	14	14
Helikassetid	22	12	14

Võrreldes 2003. aastaga, püsis piraatsalvestiste osakaal elanike kodudes 2004. aastal peaaegu samal tasemel, erandiks olid DVD-d, mille piraatlus oli kasvutendentsiga. DVD-de laiem levik Eesti salvestiste turul leidis aset hiljem kui ülejäänud salvestiste puhul ning seega on tegemist suhteliselt uue tootegrupiga. Illegaalseid DVD-sid omavad eelkõige tallinlased, kuni 29-aastased ning mitte-estlased. Samas saab salvestiste puhul järeldada, et üldine trend näitab piraatluse mõningast vähenemist 2000ndatel. 2004. aastal oli elanike kodudes iga viies muusikaga CD-plaat illegaalne, samuti iga seitsmes video- ja helikassett. Nende piraattoodete puhul on samuti omajateks nooremad inimesed. Heli- ja videokassettide osas saab lisaks ära märkida, et piraatkaup on levinum Kirde-Eesti suurte linnade elanike kodudes.

Küsitlusel uuriti elanike käest, kuidas nad endale piraattooteid saavad. Tulemuste järgi saab järeldada, et selleks on mitmeid võimalusi, neist enim levinud on sõprade, tuttavate käest tasuta saamine – märkis 2/3 piraattoodete omajatest. Populaarne moodus on ka ise Internetist alla laadimine (märkis 57% piraattoodete omajatest); piraatkauba ostmist nimetas küsitlusel 48% selle omajatest, seega sooritavad omajatest oste vaid pooled. Toodust järeldub, et piraatkaupa levitatakse peamiselt käest kätte ning reprodutseeritakse ise juurde. Kui piraatkaupa ostavad enam mitte-estlased ning piirkondlikult Kirde-Eesti elanikud, siis eestlaste seas on levinum tuttavate omavaheline piraattoodete levitamine.

Elanike käest, kes laevad ise Internetist piraattooteid, uuriti küsitlusel, kui sageli nad seda 2004. aastal tegid ning mida nad laadisid. Tulemused on toodud tabelis 2.2, kust on näha, et kõige populaarsem oli muusika Internetist alla laadimine, sellele järgnesid videod ning kolmandal kohal oli arvutitarkvara (sh mängud). Valdavalt oli Internetist laadimise sageduseks mõnikord aastas, kuid muusika puhul märkis näiteks 17% piraattoodete omajatest, et laadis seda 2004. aastal iga nädal, seejuures olid kõige aktiivsemad tallinlased.

Tabel 2.2. Piraattoodete Internetist alla laadimine 2004. aastal (% piraattoodete omajatest, kes laevad neid ise Internetist)

	Ei laadinud üldse	Mõnikord aastas	Iga kuu	Iga nädal
Arvutitarkvara (sh mängud)	38	45	11	6
Videod	36	33	18	13
Muusika	16	42	25	17

Piraattoodete ostukohtade seas prevaleerivad turumüük ja käest kätte müük müüja kodus (vt tabel 2.3). Kui heli- ja videokassettide ning ka DVD-de puhul on piraatkauba müük rohkem levinud turul, siis piraattarkvara müüakse pigem käest kätte müüja kodus. Muusikaga piraat-CD-plaate levitatakse aga nii turul kui müüja kodus.

Tabel 2.3. Piraatsalvestiste ostukohad (osakaal %-des)

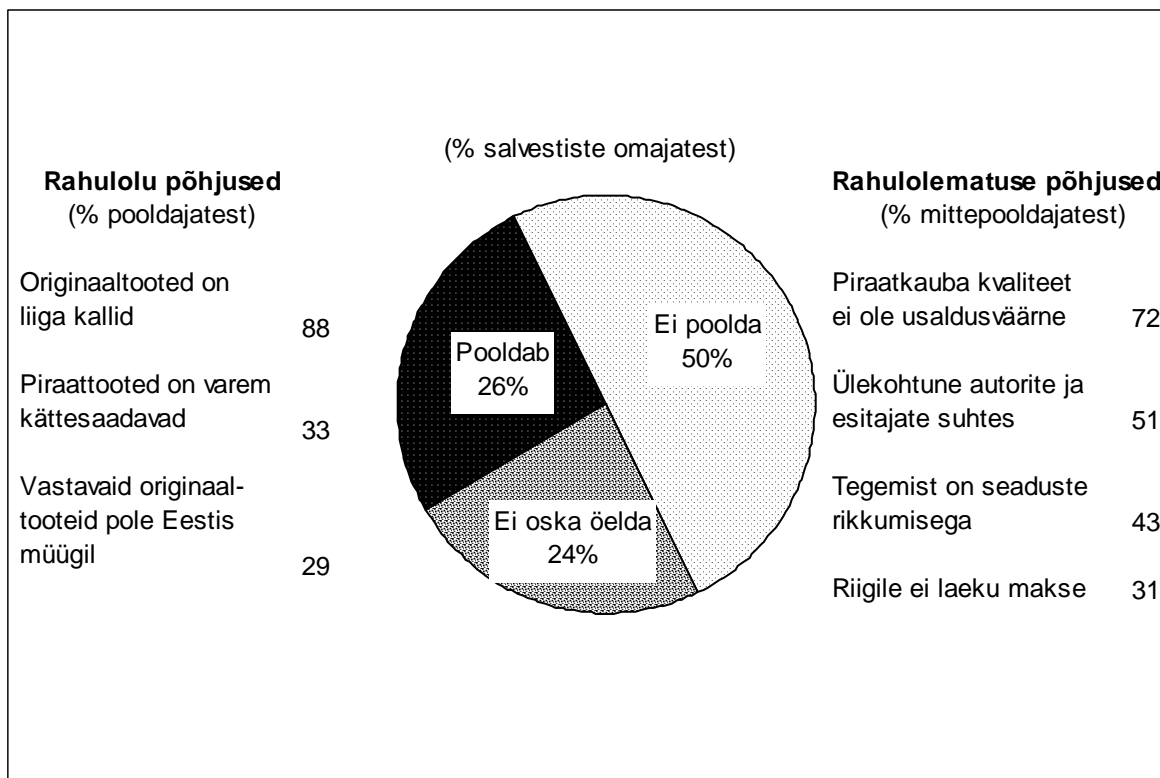
	Turg	Tänavakiosk	Müüja kodu, käest kätte
Helikassetid	64	20	16
CD-plaadid (muusikaga)	42	13	45
Videokassetid	55	15	30
DVD-d	50	9	41
Arvutitarkvara (sh mängud)	29	6	65

Piraattoodete omajad andsid küsitlusel ka hinnangu, kuidas nende arvates muutus 2004. aastal piraattoodete kättesaadavus. Siinkohal tuleb märkida, et elanikel oli raske antud küsimust hinnata: 40% piraattoodete omajatest ei osanud oma arvamust avaldada. Hinnangu andnutest arvas aga enamus, et kättesaadavus on 2004. aastal jäänud samaks või muutunud raskemaks (märkis vastavalt 30% ja 18% piraattoodete omajatest).

Eelnevalt analüüsiti erinevaid piraattoodetega seotud aspekte piraattoodete omajate hinnangute kaudu, järgnevalt on aga kajastatud elanike üldised hinnangud piraatluse kohta, arvestades seejuures kõigi salvestisi ning tarkvara omavate inimeste arvamust.

Eestis ei poolda elanikud salvestiste ja tarkvara piraatlust, mida on näidanud erinevate aastate küsitlused. Samas on elanikud muutunud teadlikumaks ning vähenenud on nende osakaal, kes ei oska oma hinnangut anda. 2003. aastal pooldas piraatlust 10%, ei pooldanud 52% ning arvamust ei osanud öelda 38% vastanutest. 2004. aastal oli pooldajaid rohkem (26% salvestiste omajatest) ning eelkõige selle arvel, et vähenes nende inimeste osakaal, kes ei osanud antud probleemi hinnata. Seejuures jäi mittepoodajate osakaal samaks – iga teine salvestiste omaja ei pea piraatlust õigeks. Sotsiaal-demograafiliste tunnuste lõikes järeldub, et piirkondlikult on suhtumine piraatlusesse liberaalsem Kirde-Eestis, noorte hulgas ning kuni 1000-kroonise kuu sissetulekuga (pereliikme kohta) salvestiste omajate seas. Mittepoodajateks on eelkõige vanemad inimesed ning kõrgharidusega salvestiste omajad. Samasugused profiilid iseloomustasid piraatlusesse suhtumist ka 2003. aastal.

Joonisel 2.1 on näidatud põhjused, miks elanikud piraatlust pooldavad või ei poolda. Pooldamise peamiseks argumendiks oli küsitlusel see, et originaaltooted on liiga kallid ning nende kättesaadavus on seetõttu piiratud (märkis 88% piraatluse pooldajatest). Kolmandik piraatluse pooldajatest tõi välja seda, et piraattoodete eeliseks on nende varasem kättesaadavus, st neid on võimalik hankida enne vastava originaaltoote müükitulekut. Peaaegu sama palju märgiti küsitlusel ka seda, et piraatkaup võimaldab saada selliste toodete omanikuks, mida originaalkaubana Eestis ei müüda.

Joonis 2.1. Hinnang piraatsalvestistega kauplemisele

Piraatluse mittepooldamise peapõhjuseks on selle ebausaldusväärne kvaliteet (märkis ligi kolmveerand piraatluse mittepooldajatest), mis oli kõige olulisemaks põhjuseks ka 2003. aastal. Iga teine mittepooldaja tõi välja ka asjaolu, et piraatlus tähendab autorite ja esitajate petmist ning on seega nende suhtes ebaaus tegevus. Mõnevõrra vähem, kuid küsitlusel märgiti ära ka see, et salvestiste ja tarkvara piraatlus on seaduste rikkumine ja lisaks autori- ja litsentsitasudele ei laeku ka riigile makse.

3. HINNANG ÜMBRIKUPALKADELE

Ümbrikupalga maksmisel on tegemist tööandjatepoolse ning töövõtjatepoolse kulutuste kokkuhoiu sooviga, mis väljendub riigimaksude tasumata jätmises ja seeläbi vastavalt parema konkurentsivõime või sissetulekupositsiooni saamises. Ümbrikupalkade süsteem annab ühelt poolt ettevõtjatele teatud ajutise konkurentsieelise, kui riigile maksmata jäetud maksude näol alaneb kaupade ja teenuste omahind, kuid teisest küljest õhustab taoline süsteem riigi ja selle elanike sotsiaalset heaolu ning rikub ausat ettevõtluskeskkonda. Majandussektorites, kus on levinud umbrikupalgad, võib tekkida olukord, kus ausalt makse tasuv ettevõtte ei ole võimeline tegema konkurentsivõimelisi pakkumisi ja pankrotistub, kuna nõudluse-pakkumise turusituatsioonis on hind oluliselt teguriks ning tellija valib enda jaoks sageli odavaima pakkumise. Riigil on aga maksude alalaekumise tingimustes omakorda raskendatud eelarveliste kohustuste täitmine, sh elanikele teenuste pakkumine.

Antud peatüki raames on analüüsitud umbrikupalkade problemaatikat Eestis ning aluseks on elanike hinnangud nende maksmise kohta. Küsitluse ülesandeks oli välja selgitada umbrikupalka saavate töötajate osakaal, umbrikupalga osakaal töötasust, töötajate rahulolu umbrikupalga saamisega ning üldine hinnang umbrikupalkade maksmise süsteemile. Esitatud on ka umbrikupalkadest tingitud maksukaotused sotsiaalmaksu ja füüsilise isiku tulumaksu näol.

Ümbrikupalkade uurimiseks on EKI läbi viinud elanike küsitlusi alates 1999. aastast ning tulemustest järeldub, et umbrikupalga saajate osakaal 2000ndate alguses vähenes. Kui 1999. aastal sai umbrikupalka 19% vastanutest (vt tabel 3.1), siis 2002. aastal 13% vastanutest.

Tabel 3.1. Ümbrikupalga maksmise sagedus

	% vastanutest				% palgasaajatest		
	1999	2000	2001	2002	2002	2003	2004
Makstakse regulaarselt	8	5	8	7	8	7	5
Makstakse vahetevahel	11	9	8	6	7	9	9
Ei ole makstud	81	86	84	87	85	84	86
Kokku	100	100	100	100	100	100	100

Alates 2002. aastast saab analüüsida umbrikupalga saajate osakaalu palgasaajatest, st nendest elanikest, kes käivad tööl ja kelle töö on rahaliselt tasustatud. Perioodil 2002-2004 on umbrikupalga saajate osakaal püsinud suhteliselt stabiilsena, kuid seejuures esines trend umbrikupalga maksmise sageduse vähenemise suunas. Küsitlusel märkis 14% palgasaajatest, et

neile on tööandja 2004. aastal maksnud ümbrikupalka (seejuures regulaarselt 5%-le ning vahetevahel 9%-le palgasaajatele). Valimi alusel kogu Eesti kohta tehtavad järeldused on tõenäosuslikud ning 95%-lise tõenäosusega saab väita, et tegelik ümbrikupalga saajate osakaal kõigist Eesti palgasaajatest asus 2004. aastal vahemikus 11%-18%.

Eestis on ümbrikupalga maksmisel peamiselt levinud olukord, kus töötaja saab osa palgast legaalsena, millelt makstakse riigimakse, ning teatud osa lisaks illegaalsena, millelt riigimakse ei maksta. Samuti esineb olukordi, kus töötaja saab ühelt tööandjalt legaalset töötasu, kuid lisaks teistelt tööandjatelt ümbrikupalga teatud ajutiste või juhutööde eest. Ümbrikupalga osakaal oli selle saajatel 2004. aastal keskmiselt 40% aastasest töötasust. Alljärgneva aegrea alusel saab öelda, et ümbrikupalga keskmine osakaal töötasust on 2000ndatel olnud enam-vähem ühesugune.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Keskmine ümbrikupalga osakaal töötasust (töötajatel, kes said ümbrikupalga), %	38	35	42	40	42	40

Ümbrikupalga maksti ka 2004. aastal sarnaselt eelnevatele aastatele enim teenindusettevõtetes, teisel kohal olid ehitusfirmad ning mõnevõrra vähem maksti illegaalset töötasu kaubandus- ja tööstusettevõtetes. Küsitlusandmetel töötas 2004. aastal ümbrikupalga saanud palgatöötajatest teenindussektoris 43%, ehituses 20%, kaubanduses 12%, tööstuses 10% ning mujal 15%. Seejuures töötasid ümbrikupalga saanud inimesed peamiselt keskmise suurusega ettevõtetes, kus on kokku 5-49 töötajat.

Piirkonniti on regulaarselt makstud ümbrikupalga keskmisest enam Kirde-Eesti ja Kesk-Eesti töötajatele (märkis iga kümnes töötaja), vanuse alusel on ümbrikupalga makstud sagedamini noorematele töötajatele (nt 2004. aastal sai ümbrikupalga kuni 29-aastastest töötajatest 19% ning 30-49 aastastest töötajatest 16%). Sagedamini saavad ümbrikupalga ka mehed ning madalama haridustasemega töötajad. Nimetatud sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes oli seetõttu ka ümbrikupalga osakaal kogutöötasust kõrgem. Kui keskmiselt moodustas ümbrikupalk 40% selle saajate aastasest töötasust, siis näiteks Kirde-Eestis oli vastav näitaja 59% ning alg- ja põhiharidusega ümbrikupalga saajatel 52%; seega moodustas ümbrikupalk töötasust suurema osa kui legaalne tasu.

Eelneva informatsiooni põhjal saab arvestuslikult välja tuua, milline oli riigi hüpoteetiline maksukaotus tulenevalt ümbrikupalkade maksmisest, võttes arvesse ettevõtete poolt maksmata jäetud sotsiaalmaksu ning töötajate töötasult maksmata jäetud füüsilise isiku tulumaksu. Kasutades ümbrikupalga saajate osakaalu usalduspiire (95%-lise tõenäosusega), on tabelis 3.2 toodud ka arvestuslikud maksukaotused vahemikhinnangutena.

Tabel 3.2. Ümbrikupalga maksmisest tulenenud maksukaotused 2004. aastal

Näitaja	Ühik	Alampiir	Keskmine	Ülempiir
Ümbrikupalga saajate osakaal	%	11	14	18
Sotsiaalmaksukaotus	mln kr	672	856	1100
Tulumaksukaotus	mln kr	530	674	867

Ümbrikupalga sai 2004. aastal küsitluse andmetel 14% palgatöötajatest, seega oli Eestis keskmiselt 75 000 ümbrikupalga saanud palgatöötajat². Kui eeldada, et igale palgasajale (sh ümbrikupalga saajale) maksti 2004. aastal Eesti keskmist brutopalka³, siis oli ühe töötaja aastaseks brutopalgaks 86 400 krooni, millest küsitluse andmetel moodustas ümbrikupalga saajatel varjatud töötasu 40%. Antud andmetel jäi riigil aasta jooksul saamata 672 kuni 1100 miljonit krooni sotsiaalmaksu ja 530 kuni 867 miljonit krooni füüsilise isiku tulumaksu. Seega oli ümbrikupalkade näol kaotatud maksuressurss keskmiselt *ca* 1,5 miljardit krooni (2003. aastal 1,6 mld kr).

Küsitlusel uuriti töötajate käest, mida nad arvavad ümbrikupalga maksmisest ning eraldi ümbrikupalga saajate käest, kas nad on selle saamisega ise rahul. Tulemustest järeldub, et ligi kolmandik ümbrikupalga saajatest on sellega rahul ning 45% ei ole rahul, ülejäänute jaoks on ükskõik, kas saada töötasu legaalselt või illegaalselt. Seega on mõningases vähemuses need, keda varjatud töötasu saamine ei rahulda. Võrreldes 2003. aastaga, on 8%-punkti vähenenud nende ümbrikupalga saajate osakaal, kes sellega ise rahul ei ole ning suurenenud eelkõige nende osakaal, kes on antud küsimuses ükskõiksed. Piirkondlikult on rahulolu kõige suurem Kesk-Eestis ning kõige väiksem Tallinnas, kõige ükskõiksemad oma töötasu legaalsuse suhtes on Kirde-Eesti ümbrikupalga saajad. Samas on mitte-eestlastest ümbrikupalga saajate seas rahulolu väiksem. Hariduse järgi saavad ümbrikupalga sagedamini alg- ja põhiharidusega töötajad, kuid nende rahulolu antud situatsiooniga on oluliselt väiksem kui näiteks kõrgharidusega ümbrikupalga saajatel (esimestest pole rahul 2/3, viimastest 1/3).

Rahulolu ja rahulolematuse põhjuseid on palju, järgnevalt on esitatud neist peamised. Ümbrikupalga saamisega on inimesed rahul peamiselt sellepärast, et see võimaldab saada suuremat sissetulekut tulumaksu maksmata jätmise läbi või on tegemist olukorraga, kus ümbrikupalgaga nõustumine on ainsaks võimaluseks tööd saada ning illegaalse töötasuga ollakse rahul, kuna siis ei jääda töötuks. Viimasel juhul on siiski tegemist nn sunnitud rahuloluga, kuna tööandja dikteerib oma tingimused ning töötaja on sunnitud neid aktsepteerima, et vältida enda jaoks kehvemat olukorda. Ümbrikupalga saamisega ei olda aga rahul peamiselt seetõttu, et

² Kasutades Statistikaameti kvartaalseid andmeid: 2004. aastal oli 15-74 aastaseid palgatöötajaid 535,9 tuhat (arvutatud III kvartali keskmisena).

³ EKİ prognoosi kohaselt oli 2004. aastal keskmine brutopalk 7200 krooni kuus.

maksude tasumata jätmine vähendab töötaja sotsiaalseid garantiisid nagu ravi- ja pensionikindlustus, tööandjad rikuvad lisaks ka muid tööseadusandlusest tulenevaid kohustusi, millest tulenevalt puudub töötajal kindlustunne (nt töötasu väljamaksed ei ole õigeaegsed, sõltuvad tööandja suvast või makstakse puhkusetasusid välja vaid ametlikku töötasu aluseks võttes, mis tähendab ümbrikupalka lisaks saavale töötajale puhkuse ajaks tavapärasest väiksemat sissetulekut jne) ning väiksem ametlik töötasu raskendab soovi korral pangalaenu saamist.

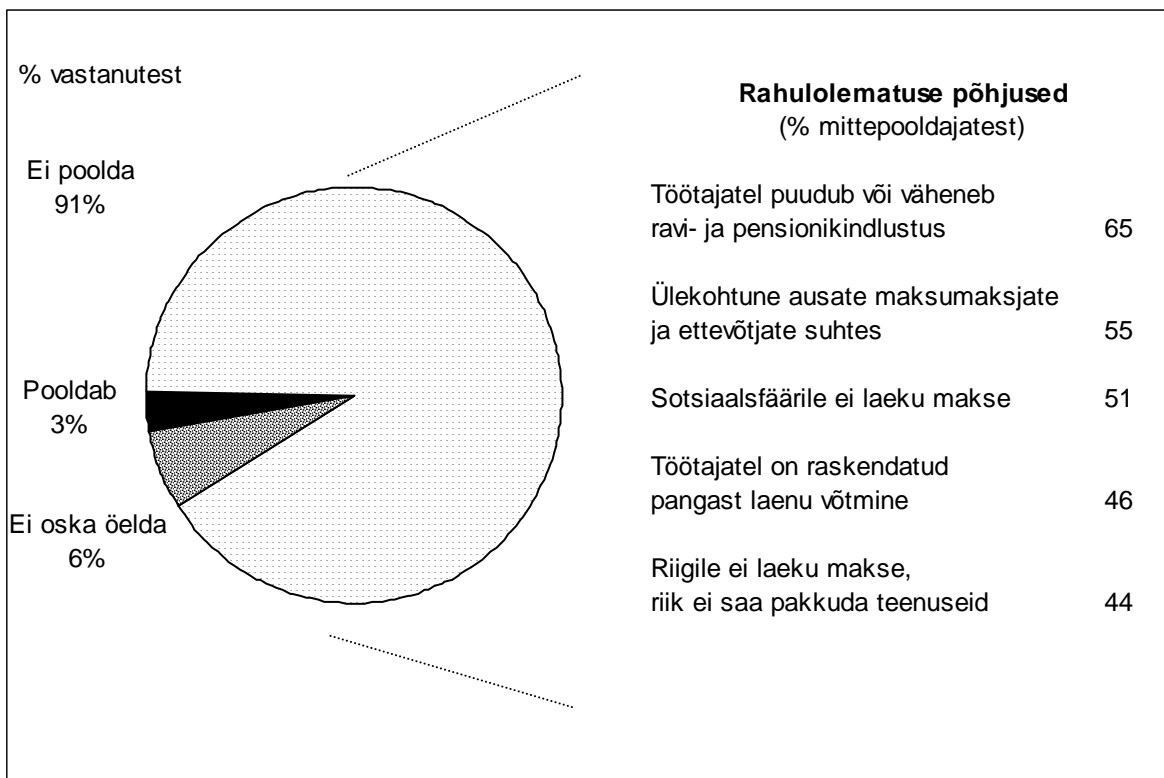
Eelnevalt selgus, et osade ümbrikupalga saajate jaoks tähendab varjatud töötasuga nõustumine seda, et vastasel juhul ei oleks neil üldse tööd ning seetõttu on nad ümbrikupalgaga rahul. Kui paljud ümbrikupalga saamisega rahulolematud töötajad aga arvavad, et kui nad sellise situatsiooniga ei nõustuks ja keelduks varjatud töötasu saamisest, siis kaotaks nad töökoha. Küsitlustulemustest selgus, et taoline kartus on üle poolte (55%-1) ümbrikupalga saavatel, aga seda mittesoovivatel töötajatel. Iga neljas selline töötaja ei osanud öelda, kas illegaalsest töötasust keeldumine tooks kaasa töökoha kaotuse. Seega on paljud ümbrikupalga saavad töötajad sundseisus, kus nad pole küll varjatud töötasu saamisega rahul, kuid töökohast ilmajäämise kartuses aktsepteerivad antud olukorda.

Järgnevalt on analüüsitud, kuidas töötajad (nii ümbrikupalga saavad kui mittesaavad) üldiselt hindavad illegaalsete töötasude maksmist ning kuidas oma seisukohti põhjendatakse. Tabelis 3.3 toodud tulemustest nähtub, et valdav osa palgasaaajatest (91%) ei kiida ümbrikupalgade maksmist heaks ning antud hoiak on aastate jooksul süvenenud. Siinkohal tuleb märkida, et elanike teadlikkus on pidevalt tõusnud ning oma seisukohta oskab rohkem inimesi avaldada ning üldjuhul on kaldutud arvama, et illegaalsete töötasude maksmine pole õige.

Tabel 3.3. Hinnang ümbrikupalga maksmisele (% palgasaaajatest)

	2000	2001	2002	2003	2004
Pooldab	7	3	9	3	3
Ei poolda	57	84	83	89	91
Ei oska öelda	36	13	8	8	6
Kokku	100	100	100	100	100

Inimeste arvates, kes ise tööl käivad ja raha teenivad, on ümbrikupalgade maksmise näol tegemist ülekohtuga ausate maksumaksjate ja ettevõtjate suhtes, kuid kõige rohkem märgiti küsitlusel, et illegaalse töötasu maksmisega tingib tööandja töötajale kehvad ravi- ja pensionikindlustuse võimalused. Oluliseks peavad töötajad ka seda, et ümbrikupalgade maksmise tõttu laekub sotsiaalsfäärile vähem makse, mis omakorda vähendab riigi suutlikkust pakkuda elanikele teenuseid (vt joonis 3.1).

Joonis 3.1. Hinnang ümbrikupalga maksmisele

Sotsiaalsete garantiide halvenemist või puudumist tõid küsitlusel enim esile noored töötajad (kuni 29-aastased). Samuti oli nooremate inimeste jaoks oluliseks ümbrikupalga maksmise miinuseks asjaolu, et selle saajal on raskem saada vajadusel pangalaenu. Illegaalsete töötasudega seonduvaid probleeme nägid ühiskondlik-majanduslikul tasemel mõnevõrra laiemalt kõrgharidusega töötajad ja vanemad inimesed, kes märkisid keskmisest rohkem, et ümbrikupalkade tõttu ei laeku sotsiaalsfäärile makse ning tegemist on ka ülekohtuga ausate ettevõtjate ja maksumaksjate suhtes.

Tabelis 3.4 on perioodi 2001-2004 lõikes esitatud kokkuvõtlikult põhjused, miks elanikud ümbrikupalkade maksmist ei poolda. Siinkohal järeldeb, et kogu vaadeldava perioodi jooksul on töötajad oluliseks ümbrikupalkade maksmisega kaasnevaks miinuseks pidanud illegaalse tasu saaja sotsiaalsete garantiide halvenemist. Trendidest saab välja tuua, et ümbrikupalku mittepooldavate töötajate hinnangud peegeldavad üha rohkem arusaama, et illegaalsete töötasude maksmine tähendab riigi maksutulude alalaekumist, sealhulgas sotsiaalsfääris. Seega on selle kõrval, et ümbrikupalga saajal endal vähenevad sotsiaalsed garantiid, hakatud rohkem mõistma, et maksude alalaekumine mõjutab kogu sotsiaalsfääri ning riigi poolt pakutavaid teenuseid. Sellega korrelatsioonis on ka töötajate paranenud arusaam, et ümbrikupalkade süsteem mõjub samuti ettevõtlusele halvasti ning on ülekohtune ausate ettevõtjate ja maksumaksjate suhtes.

Tabel 3.4. Ümbrikupalga maksmisega rahulolematuse põhjused (% ümbrikupalga mittepooldajatest)

	2001	2002	2003	2004
Ümbrikupalga saajal puudub või väheneb ravi- ja pensionikindlustus	68	64	68	65
Ülekohtune ausate maksumaksjate ja ettevõtjate suhtes	44	55	59	55
Sotsiaalsfäärile ei laeku makse	38	33	44	51
Ümbrikupalga saajal on raskendatud pangast laenu võtmine	-	-	45	46
Riigile ei laeku makse, riik ei saa pakkuda teenuseid	34	31	45	44

Kuna aastate jooksul on töötajate hinnangud muutunud ümbrikupalkade maksmise suhtes kriitilisemaks, siis järgnevalt on esitatud ülevaade, mida riik peaks elanike arvates illegaalsete töötasudega võitlemiseks ette võtma ning kas inimeste ettepanekud on aja jooksul ka muutunud. Tabelis 3.5 on toodud ümbrikupalku mittepooldavate töötajate arvamused, mida oleks vaja teha olukorra paremaks muutmiseks. Tulemustest nähtub, et eelkõige oodatakse riigipoolse kontrolli suurendamist ettevõtete üle ning pooldatakse ka maksukoormuse vähendamist. Need kaks meedet on töötajate arvates kõige tõhusamad. Seejuures pidasid laialdasemat kontrolli regiooniti vajalikuks eelkõige Kirde-Eesti elanikud ning maksude vähendamist kõige madalama sissetulekuga inimesed, kelle peres on pereliikme kohta kuu netosissetulek kuni 1000 krooni. Kõige väiksema poolehoidu on perioodil 2002-2004 pälvinud idee, et rohkem selgitada inimestele maksude maksmise vajalikkust, kuid samas on antud ettepanekut hakatud aasta-aastalt olulisemaks pidama.

Tabel 3.5. Ümbrikupalga maksmise piiramise abinõud (% ümbrikupalga mittepooldajatest)

	2002	2003	2004
Teostada suuremat kontrolli ettevõtete üle	38	57	59
Vähendada maksukoormust (sotsiaalmaksu, tulumaksu)	50	57	58
Karmistada karistusi maksuseaduste rikkumiste eest	35	42	38
Selgitada inimestele maksude maksmise vajalikkust	23	29	35

Kokkuvõtvalt saab järeldada, et ümbrikupalkade mittepooldamise trend on jätkunud, seejuures on inimesed muutunud teadlikumaks ümbrikupalkade maksmise süsteemiga kaasnevate negatiivsete tagajärgede olemusest ning oskavad näha, kuidas need mõjutavad ühiskonda laiemalt.

KOKKUVÕTE

Varimajanduse osakaal elanike ostudes

Eesti elanike eelistused legaalse ja illegaalse kauba osas on 2000ndatel muutunud: rohkem on hakatud eelistama ametliku tootja/teenindaja poolt pakutavat ning vähem lähtutakse vaid soodsamast hinnast, huvitumata seejuures, kas antud toodetelt on nõutavad maksud ja tasud makstud või mitte. Illegaalsetest kaupadest ostavad elanikud kõige sagedamini piraattarkvara ja piraatsalvestisi, teenustest on mitteametlikult pakkujalt kõige sagedamini tellitud korteri (elamu) remonti või ehitust ning lapsehoidmis- ja õmblusteenuseid. Seejuures kulutavad Eesti elanikud *ca* kümnendiku oma väljaminekutest varimajandusele, ostes kaupu ja teenuseid, millelt riigimaksud ja muud ettenähtud tasud on maksmata. Piirkondlikult on olukord kõige kriitilisem Kirde-Eestis, kus 2004. aastal läks 18% elanike väljaminekutest tasumiseks illegaalsete kaupade ja teenuste eest.

Hinnang piraatsalvestistele

Eestis on aastaid olnud illegaalsete kaupade ostmise sageduselt esikohal arvutitarkvara ja salvestised. 2004. aasta küsitlustulemustele tuginedes saab järeldada, et elanike kodudes on 1/4 tarkvarast illegaalne ning näiteks iga viies muusikaga CD-plaat ja iga seitsmes heli- ja videokassett samuti piraatkaup. Positiivse tendentsina on 2000ndatel piraattoodete osakaal elanike kodudes vähenenud, erandiks on DVD-d, millede piraatlus on mõnevõrra kasvanud. Eestis levitatakse piraattarkvara ja -salvestisi peamiselt käest kätte (tuttavate seas tasuta) ning reprodutseeritakse ise juurde. Piraattooteid ostavad vaid pooled piraatsalvestiste omajatest, seejuures on levinumateks ostukohtadeks turg ning müüja kodu. Piraattarkvara ja -salvestiste omajateks on eelkõige kuni 29-aastased noored. Eestis suhtub pooldavalt piraatlusesse 26% ja taunivalt 50% salvestiste omajatest. Pooldamise peapõhjuseks on arvamus, et originaaltooted on liiga kallid ning see õigustab piraatlust, mittepooldamise peamiseks argumendiks on piraatsalvestiste ebausaldusväärne kvaliteet.

Hinnang ümbrikupalkadele

Ümbrikupalkade maksmist iseloomustas 2000ndatel langustrend, st ümbrikupalga saajate osakaal vähenes. 2004. aastal sai varjatud töötasu 14% palgasaajatest, seejuures 5% regulaarselt ning 9% vahetevahel. Ümbrikupalga saajaid oli enam teenindustevõtetes ning ehitusfirmades, sotsiaal-demograafiliste tunnuste lõikes maksti varjatud töötasu enam kuni 29-aastastele ning madalama haridustasemega töötajatele, piirkondlikult oli probleem teravam Kirde-Eestis. Riigi hüpoteetiline maksukaotus saamata jäänud füüsilise isiku tulumaksu ja sotsiaalmaksu läbi oli *ca* 1,5 miljardit krooni.

Töötajad suhtuvad ümbrikupalkade maksmisesse kriitiliselt, hinnates seda ebaausaks tegevuseks ning ülekohtuseks ausate maksumaksjate ja ettevõtjate suhtes, samuti peetakse väga oluliseks, et varjatud töötasu saamine halvendab selle saaja sotsiaalseid garantiisid. Ümbrikupalga saajatest oli sellega 2004. aastal ise rahul iga kolmas, 45% polnud rahul ning ülejäänutel oli ükskõik, kas saada tasu legaalselt või illegaalselt. Seejuures oli tegemist ka nn sunnitud rahuloluga, kui ümbrikupalga vastuvõtmine oli ainsaks võimaluseks töökoht säilitada ning selle saaja oli rahul, kuna vastasel juhul oleks ta olnud töötu. Nendest varjatud töötasu saajatest, kes polnud sellega ise rahul, märkis küsitlusel 55%, et mittenõustumise korral jääks nad töökohast ilma. Ümbrikupalkadega võitlemise kõige tõhusamateks meetmeteks peavad elanikud jätkuvalt suuremat kontrolli ettevõtete üle ning maksukoormuse (sotsiaalmaksu, tulumaksu) vähendamist.